

Ο ΔΙΚΤΥΣ, Ο ΔΑΡΗΣ, Ο ΒΕΝΟΪΤ ΚΑΙ ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ “ΑΡΧΑΪΣΜΟΥ” ΤΩΝ ΕΠΩΝ

Βαγγέλης Πανατζής
Δρ Ιστορίας

«Κλεισμένος στη σκηνή του, βυθισμένος σε μαύρες σκέψεις μετά την αποτυχία τού συμβιβασμού του με τον Αχιλλέα, ο αρχιστράτηγος των Αχαιών κάπνιζε το ένα τσιγάρο πάνω στο άλλο. Κάποια στιγμή χτύπησε με την παλάμη του το μέτωπό του και πετάχτηκε όρθιος. “Να πάρει η ευχή! Πώς μου ξέφυγε εμένα έτσι;”, αναφώνησε. “28η Οκτωβρίου σήμερα! Εθνική γιορτή! Να υψωθούν αμέσως οι γαλανόλευκες σημαίες, οι σάλπιγγες να παινιάσουν τον Εθνικό Ύμνο, οι φαντάροι και τα τακς να παραταχθούν για την παρέλαση, ενώ τα αεροπλάνα θα πετούν πάνω από τον ουρανό της Τρωάδας!”»

Με αυτά, περίπου, τα λόγια ένα σχολικό εγχειρίδιο της δεκαετίας του '50 επιχειρούσε να εξηγήσει τι σημαίνει αναχρονισμός. Τα θυμήθηκα ξανά διαβάζοντας τον *Πόλεμο της Τρωάδας*, που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1996 από τις εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης, με εισαγωγικά κείμενα και εκτενές κριτικό υπόμνημα του Μ.

Παπαθωμόπουλου και του E. M. Jeffreys. Πρόκειται για έμμετρη μετάφραση στα Ελληνικά, τον 14ο αιώνα, του έπους που είχε γράψει στα Γαλλικά τον 12ο αιώνα ο *Benoit de Sainte-Maure**.

Βασικές πηγές του Benoit de Sainte-Maure υπήρξαν τα χρονικά του *Δάρητος* του Φρυγιά και του Κρητικού *Δίκτυος*, κείμενα της Ελληνιστικής-Ρωμαϊκής εποχής, τα οποία, υποτίθεται,

Σ' αυτό το ερυθρόμορφο αγγείο του 490-80 π.Χ., ο Διομήδης κρατάει ασπίδα με δίπλη λαβή, ίδια ασπίδα κρατούν οι άλλες σχεδόν τρις αρχαίες απεικονιστές όλοι οι ήρωες του Τρωικού πολέμου. Ο Ομήρος όμως γνωρίζει μόνο ασπίδες με μια λαβή και μίαντα.

αποδίδουν τα πραγματικά γεγονότα του Τρωικού πολέμου, όπως τα είχαν αφηγηθεί από τις μάρτυρες και μέτοχοι των γεγονότων του. Ο Sainte-Maure συνέγραψε τις "πληροφορίες" των δύο αρχαίων συγγραφέων με στοιχεία από άλλες πηγές και δημιούργησε ένα έπος έντονα χρωματισμένο με αξίες και στοιχεία της δικής του εποχής των ιπποτών.

Με τη μετάφραση του έργου στα Ελληνικά οι ήρωες του Όμηρου επανέκαμφαν στην πατρίδα τους γη. Πώς, όμως, και με τι εμφάνιση;

Οι λιγότεροι και πιο τυχεροί απ' αυτούς (για παράδειγμα, ο Αγαμέμνων, ο Οδυσσεύς, ο Αχιλλεύς) διατήρησαν τα ομηρικά τους ονόματα. Οι πιο πολλοί όμως επέστρεψαν με παρεφθαρμένα ελληνικά ονόματα και – κυρίως – με φράγκικα, ενώ οι ενδομιαστές και οι συνήθειες όλων τους είναι φράγκικες, της εποχής του Γάλλου ποιητή, ή και του ίδιου του **άγνωστου μεταφραστή**. Ο μυθικός ήρωας Ηρακλής έγινε Ερκοτύλιος ο Ιάσων, Ιάσους η θεά Αθηνά, Μινερούα ο Ελληνωρ, Αλφείμιος ο Αμφικλύς, Αμφικακούς η Ανδρομάχη, Ανδρομαθά ο Γλαύκος, Γλαουκούν' ο Αγαπήνωρ, Καπενώρ ο ίδιος ο Όμηρος, Ομήρ και Ομέριος, κ.ο.κ.

Στην τρωική εκστρατεία, μαζί με άλλους "αμυράδες", "πρίγκιπες", "μεγιστάνους", "άρχοντες, αρχοντόπουλα, δοκκάδες και κοντάδες"¹, και με τους απλούς "καβαλλάρους" (ιππότες), συμμετέχει ακόμη, από την πλευρά των Ελλήνων, και κάποιος Μακαριούν ντε Πιρελέ! Ανάμεσα στους Τρώες, από την άλλη πλευρά, συναντάμε τον Μβρονν ντε Γκιμέας, τον Γκίλιο δ'Ανγούρς, τον Φιούν Σι Τουγκλάς, τον Νεσέ ντ'Αμούρς κ.ο.κ.

Οι ομηρικοί Αργεῖοι ή Δαναοί, οι, κατά τον Όμηρο, εχθροί των Τρώων, είναι άγνωστοι στον Ρωμίο μεταφραστή. Οι "Άγαίτες", κάτοικοι της Χαΐας, εμφανίζονται μια φορά μαζί με τον Οδυσσεύα. Οι πολιορκητές της Τροίας λέγονται πάντα "Έλληνες", με εξαίρεση μια φορά² που εμφανίζονται ως Ρωμαιοί, δηλαδή Ρωμιοί. Φαραώ, Κάισαρος, Ιπποκράτης, Γαλινώς κ.ά., σχεδόν συνυπάρχουν στο πλαίσιο συγκρίσεων και συσχετισμών με πρόσωπα που συμμετείχαν στα τρωικά δράματα.

Η αδιάκριτη ανάμιξη εποχών, εθνοτήτων και ηρώων που δεν συναντήθηκαν ποτέ, σ'ένα αεθεδιάλυτο σύμμετρο ιστορικών και μύθων, απεικονίζεται εντυπωσιακά στην περίπτωση του κενταυρομόρφου τέρατος Δοξιώτη, που συνόδευε τον βασιλιά της Αλιζωνίας Τερεπλέξ. Αυτό, το τέρας, που από τη μέση και κάτω ήταν "φαρί" (άλογο) και από τη μέση και πάνω κατάμαυρος μαλλιάρος άνθρωπος που από τη μύτη του ξεφουούσε φωτιά, ήταν οπλισμένο³ με "τούρκοικα δοξάρι"⁴!

Δοξάρια τούρκικα κρατούν επίσης οι Πέρσες⁵, παρόντες και αυτοί στο παράξενο αυτό ραντεβού με την ιστορία, καθώς και ο Πάριος⁶, ενώ ο Αχιλλεύς, όταν θέλει να χαλαρώσει, ξαπλώνει

"εις κλιναίην δόλογγρσον, τούρκικον καμωμένον"⁷.

Ο Έκτορας, όπως και ο Τρώλιος,

"εις φαρίν Σπανιόλικον εκάθιστον επάνω"⁸, ενώ ο Παλαμήδης

"εις έναν Άλαμάνικον εκάθητον φαρί ταιν εκ την Σπανίαν"⁹.

"Φαρίν Σπανιόλικον ώραϊον"¹⁰

ίππευε επίσης και ο Καστώρ⁹, ενώ ο Θέσεος (ο Θησέας)

"φαρίν εκβαλλόλικευε, Γασκούινον (βάσκικο), ώραϊον"¹⁰.

Αντίθετα, οι τριάντα χιλιάδες ιππότες που συνόδευσαν τον Τελαμώνα

"εις φαρία άρβάρικα βαβαλλικεύουν πάντες"¹¹.

Οι ιππότες-πολεμιστές της Τρωάδας ήταν οπλισμένοι όπως ακριβώς και οι ιππότες του Μεσαίωνα, με "λαντσόνια", "παντσέλια", "λουρίκια" κ.ο.κ.

Και πώς περούσαν τις ώρες της σχολής τους; Όταν ξεπεζεύουν, για να διασκεδάσουν

"οί μὲν ζατρίκιν έπαζαν άλλοι δὲ τὸ τὰ βλιόν"¹².

ενώ πίσω στην Ιθάκη, στο παλάτι του Οδυσσεύα, οι μνηστήρες διασκεδάζαν με σύριγγες και ... βιόλες!

Τον καιρό της πείνας, τα οικονομικά των Ελλήνων πηγαιναν πολύ άσχημα:

"ένας γάρ άρτος μοναχός εχεν έξι δουκάτα"¹³.

Όταν όμως με δόλο (με "δημεγερισίαν"¹⁴) έπεσε στα χέρια τους ο Θησαυρός της Τροίας,

"οὐκ ένι βασιλείς οὐδέεις μή νήν τοῦ έλλη μερίδι μάρκους χρυσούς δις έκατόν βυζαντιών τάλάντων"¹⁴.

Αυτό δεν φαίνεται να ωφέλησε και πολύ τον Οδυσσεύα, αφού φεύγοντας από την Τροία έπεσε στα χέρια των Φοινίκων, που

"τόσα έκλειψαν τή βιότη του, δηνάρι οὐ τὸν άφθικαν"¹⁵.

Εκτός από δουκάτα, μάρκα και βυζαντινά, κυκλοφορούσαν ακόμη και δηνάρια!

Συγκεκριμένες και επεξερονομισμένες δεν είναι μόνο οι εθνικότητες των πολεμιστών και των αλόγων τους αλλά και οι ίδιες οι χώρες της καταγωγής τους. Η Βοιωτία έχει γίνει Βοέκη, η Μυκήνη, Μύκονα και Μύκονος, κ.ο.κ. Στο περιθώριο, μεταξύ άλλων τοπωνυμίων, κόνων την εμφάνισή τους η Θεσσαλονίκη, ως "Σαλονίκη"¹⁶, η Βαβάρια, ως "Βαουβέρη"¹⁷, ακόμη και η νεφελώδης μακρινή χώρα της Κίνας, ως "Σύδρα"¹⁸.

Τα παραπάνω παραδείγματα δεν επιλέχθηκαν συστηματικά για να γελοιοποιήσουν την αφήγηση, η οποία, ειρησθών εν παρόδω, είναι ιδιαίτερα γλαφυρή και μερικές φορές και συναρπαστική.

Στόχος των παρατηρήσεών μου δεν είναι ο Benoit de Sainte-Maure ή ο Ρωμίος μεταφραστής του, αλλά η άποψη, που υποστηρίζουν πολλοί σύγχρονοι μας υπερκριτικοί ομηριστές, σύμφωνα με την οποία ο "ποιητής" των ομηρικών επών κατά την αφήγησή του επέλεξε με επιμέλεια τα στοιχεία εκείνα που αντιστοιχούσαν στην εποχή των τρωικών γεγονότων, ενώ απέκλειε συστηματικά όσα αντιστοιχούσαν στη

δική του. Πρόκειται για το δόγμα του "αρχαϊσμού των επών".

Είναι γνωστό ότι στα έπη, σχεδόν τα πάντα – γλώσσα, πολιτική γεωγραφία, σπλισμός, πολεμική τακτική και κοινωνική ζωή – αντιστοιχούν σε μια εποχή και μια κοινωνία αρχαιότερη της Πρωτο-ιστορικής εποχής, στην οποία υποτίθεται πως έζησε ο δημιουργός – ή οι δημιουργοί – των επών¹⁹. Η εξήγηση που δίνει στο καταπληκτικό αυτό φαινόμενο η κρατούσα στον χώρο των ομηριστών θεωρία είναι πως ο ποιητής "αρχαΐζε" συστηματικά²⁰.

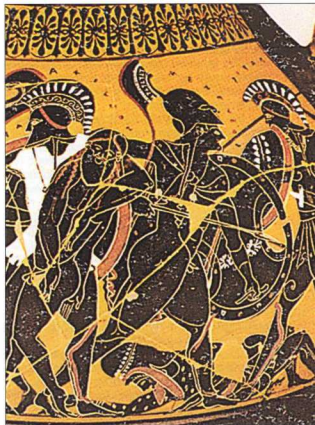
Πόσο εύκολα όμως μπορεί να γίνει αυτό; Πώς μπορεί να το πετύχει ένας ποιητής του 8ου – υποτίθεται – π.Χ. αιώνα; Μήπως τον φορτώνουμε με τερατώδεις αρχαιολογικές γνώσεις και ικανότητες, τέτοιες που μόνο στην εποχή μας και μόνο λίγοι ειδικοί μπορούν να κατέχουν; Μήπως του προσδίδουμε κίνητρα, που μόνο για αναλυτικούς φιλόλογους της εποχής μας έχουν νόημα; Ο συστηματικός "αρχαϊσμός" των επών καταντά υπόθεση τερατώδους αν, πολύ περισσότερο, δεχθεί κανείς πως τα έπη αποτελούν προϊόν συμβολής πολλών συμπληρωτών, που έζησαν σε διαφορετικές εποχές και τόπους.

Ο *Πόλεμος της Τρωάδος* δείχνει, μ'έναν ανάγλυφο τρόπο, πόσο δύσκολο είναι να διατηρήσει ένας ποιητής την ιστορία του παρελθόντος ανεπηρέαστη από τις επιδράσεις της εποχής του.

Θα αντιπείνει ίσως κανείς ότι ο Ρωμικός διασκευαστής του Benoît de Sainte-Maure, ο οποίος φαίνεται να αγνοεί τα ομηρικά έπη, δεν διακατέχεται από καμία ιδεολογία να παρουσιάσει τα τρωικά γεγονότα στο μυκηναϊκό ιστορικό πλαίσιο. Αφού, επομένως, δεν επιχειρεί κανέναν "αρχαϊσμό", δεν μπορεί και να κριθεί ως αποτυχών στο αντίστοιχο εγχείρημά του. Σωστά! Ποιός όμως μπορεί να βεβαιώσει με πιστικότητα ότι, αντίθετα, ο Ομηρος διακατέχεται από την έμμοινη ιδέα που δεν είχε ο ανυποψίαστος Βυζαντινός διάδοχός του, ή – πολύ περισσότερο – οι πολλοί συμπληρωτές, που, κατ'άλλους, κρύβονται πίσω απ' αυτό το όνομα;

Καθώς είναι μάταιο να αναζητάμε έγκυρη απάντηση στα ερωτήματα αυτά, θα είναι καλύτερο να δούμε τι συνέβη με άλλους, που αποδεδειγμένα επιχειρήσαν να εμφανίσουν τις αφηγήσεις τους ως ακριβή χρονικά το Τρωικού πολέμου και της εποχής του. Πρόκειται για την *Εφημερίδα του Τρωικού Πολέμου*, του Δίκτυος του Κρητικού, και για την *Ιστορία για την άλωση της Τροίας*, του Δάρητος από τη Φρυγία²¹.

Οι εμφανιζόμενοι ως Δάρης και Δίκτυς δηλώνουν ρητά και προκαταβολικά ότι είναι σύγχρονοι των γεγονότων που ιστορούν, και έχουν λαβεί μάλιστα μέρος και οι ίδιοι σε μερικά απ' αυτά²². Ο ισχυρισμός τους αυτός είναι βεβαίως ψευδής. Τουτό ακριβώς όμως τον κάνει πιο σημαντικό για το θέμα μας. Αποδεικνύει πως οι συγγραφείς αυτοί της Ελληνιστικής εποχής συνειδητά επιχειρούν να εμφανίσουν τις αφηγήσεις τους ως καταγραφές αυτών των μαρτύρων του Τρωικού πολέμου, που γνήσιες και αυθεντικές από τις ομηρικές. Τα κίνητρα του "αρχαϊσμού" είναι, στην περίπτωση τους, συνειδητά και δεδηλωμένα. Ο έντεχνος τρόπος με τον οποίο επιχειρούν να εμφανίσουν πειστικά το έργο τους

ως επιβίωμα της Μυκηναϊκής εποχής αποτελεί ένα επιπλέον δείγμα των προθέσεων τους.

Εξάλλου, οι άγνωστοι συγγραφείς των – κατά πάσα πιθανότητα ελληνικών – πρωτότυπων κειμένων ανήκουν σε μια εποχή αρκετά κριτική και υποψιασμένη. Οι λόγιοι των ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων ήταν σε θέση να κρίνουν την αυθεντικότητα των παρεμβολών στα ομηρικά κείμενα, με κριτήρια και αρχαιολογικά, ακόμη, χαρακτηριστά. Οι συγγραφείς μας ήταν εξορισμού προσεκτικοί απέναντι στον κίνδυνο των αναχρονιστικών ολισθημάτων.

Αξίζει εδώ να δούμε κατά πόσον επέτυχε η απόπειρα "αρχαϊσμού" των συγγραφέων της *Εφημερίδας* και της *Ιστορίας του Τρωικού Πολέμου*²³.

Η πρώτη βασική παρατήρηση είναι ότι οι δύο συγγραφείς, σε αντίθεση με τον Ομηρο, αποφεύγουν οποιαδήποτε λεπτομερειακή αναφορά ή περιγραφή αντικειμένων, χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής στην οποία διαδραματίζονται τα γεγονότα. Αυτό κάνει την αφήγηση τους περισσότερο α-χρονική μάλλον παρά αρχαϊζουσα, ταυτόχρονα όμως την προστατεύει από τους κινδύνους αναχρονιστικών ολισθημάτων. Και παρ'όλα αυτά, και παρά τη συντομία και τη γενικότητα των κειμένων τους, η εποχή αυτών των ψευδομαρτύρων των τρωικών γεγονότων προδίδεται από σειρά αναχρονισμών, που καθορίζονται να περάσουν απαρατήρητοι τα αυστηρά φυλασσόμενα σύνορα του συνειδητού αρχαϊσμού.

Κατ'αρχήν και οι δύο συγγραφείς μιλούν για σύγκρουση Ελλήνων και Τρώων – ακόμη χειρότερα μάλιστα, για σύγκρουση Ελλήνων και "βαρβάρων"²⁴. Τους διαφεύγει όμως ότι το

εθνικό όνομα των Ελλήνων επικράτησε αιώνας μετά το τέλος της Μυκηναϊκής εποχής, ενώ η συνειδηση της αντιπαράθεσης Ελλήνων και "βαρβάρων" δεν διαφαίνεται να είναι αρχαιότερη των Περσικών πολέμων.

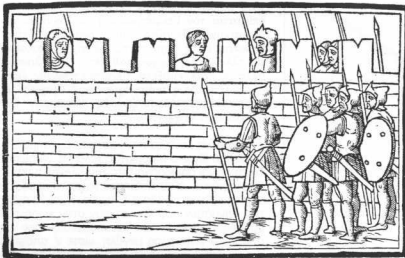
Το ιπικό – στρατιωτική δύναμη έφιππων ανδρών – ήταν παντελώς άγνωστο στον ποιητή των επών και στον μυκηναϊκό κόσμο. Εντούτοις, αποτελεί συστατικό στοιχείο των πολεμικών σχηματισμών και για τους δύο συγγραφείς²⁵.

Ας ήταν αυτός μόνο ο αναχρονισμός όσον αφορά τα στρατιωτικά σώματα! Αλλά δεν είναι. Στον Δίκτυ συναντάμε και "ραβδούχους" στην υπηρεσία του Αγαμέμνονα²⁶, καθώς και "λεγέωνες" βαρβάρων στην υπηρεσία των Τρώων²⁷. Χρειάζεται να υπενθυμίσουμε πως οι λεγεωνάριοι και οι ραβδούχοι εισήλθαν στην ιστορία μαζί με τους Ρωμαίους;

Οι ίδιοι οι Ρωμαίοι απουσιάζουν διακριτικά – πώς θα μπορούσαν άλλωστε να βρίσκονται στο προσκήνιο, αφού διεκδικούσαν τον τίτλο των απογόνων του Αινεία; Παρόντες όμως είναι άλλοι λαοί, που εμφανίζονται στα ελληνικά κείμενα σχετικά αργά: οι "βαρβαροί Σκύθες"²⁸ και οι Ινδοί²⁹, οι οποίοι πρωτοαναφέρονται στον Ηρόδοτο.

Ανάμεσα στα νησιά του Ιονίου ο Δίκτυς κατατάσσει και τη Λευκάδα³⁰, η οποία όμως, όπως γνωρίζουμε από τον Στράβωνα³¹, πήρε το όνομα αυτό από τους Κορινθίους μόλις τον 7ο π.Χ. αιώνα, επί τυραννίας Κιμήλου και Γόργου.

Ο Δίκτυς μάς πληροφορεί ακόμη πως ο Ορέστης δικάστηκε για τη μητροκτονία και

Πολιορκία στα πλαίσια του Τρωικού πολέμου. Πολιορκητές και πολιορκούμενοι όμως είναι οπλισμένοι σαν να ανήκουν στην εποχή που τυπώθηκε η Ομηρου Ιλιάς του Ν. Λουκανή (1526), απ' όπου η εικόνα.

απαλλάχθηκε από τον Αρειο Πάγο, "δικαστήριο ονομαστό σε ολόκληρη την Ελλάδα για την αυστηρότητά του"³².

Με τις αναφορές αυτές δεν εξαντλήθηκαν, βεβαίως, τα κρούσματα αναχρονισμών, που έχουν παρεισφρήσει στα κείμενα του Δικτύου και του Δάρητος, παρά τη δεδηλωμένη πρόθεση τους να δώσουν μια πιστή – και, προπάντων, πιο πιστή από την ομηρική – περιγραφή των τρωικών γεγονότων.

Κατά παρόμοιο τρόπο, οι εμπνευσμένες από τα ομηρικά έπη παραστάσεις αρχαίων αγγείων φέρουν ανεξίτηλα τα σημάδια της εποχής της αγγειογράφων. Και ακόμη, μια ματιά στις εικόνες που συνοδεύουν αντίστοιχα μεσαιωνικά κείμενα – για παράδειγμα, αυτές που συνοδεύουν την έκδοση (στη Βενετία) της Ομηρου Ιλιάδος του Νικολάου Λουκανή, το 1526 – δείχνει πόσο δύσκολο είναι ν' αποφύγει την εποχή του ένας αρχαίων καλλιτέχνης. Πώς θα μπορούσε, τότε, να το αποφύγει αυτό ο δημιουργός του αρχαιότερου σωζόμενου έπους της ελληνικής γλώσσας;

Οι περισσότεροι ομηριότες αρνούνται να αντιμετωπίσουν κατάματα το ερώτημα αυτό. Αντίθετα, ο πατριάρχης της ελληνικής αρχαιολογίας, Σπυριδών Μαρινόπου, έδειξε νωρίς και σε τούτο το θέμα την ευθυκρία που τον διέκρινε, θέτοντας το ζήτημα με ακαταμάχητη απλότητα και σαφήνεια³³:

«... ὁ Ὅμηρος περιγράφει χαλκοῦν πολιτισμόν, οὐχὶ σιδηροῦν. Καταβιβάζοντες εἰς τὸν 9ον, τὸν 8ον ἢ τὸν 6ον αἰῶνα τὰ ἔπη, δημιουργοῦμεν ἀσυναίσθητος ἀρχαιολογοῦντα λόγιον ποιητὴν, πρᾶγμα ἀντικρυσ ἀντίθετον πρὸς τὸν δροσερόν, αὐθόρμητον χαρακτήρα τῆς ἀπλοῦς ομηρικῆς ποιήσεως. Ἄς φαντασθῆ τις ἂν θὰ ἦτο δυνατόν εἰς σημερινῶν λαϊκῶν ποιητῶν νὰ περιγράψῃ ἀνεμ μελέτης, ἀνεμ μουσεῖων, βιβλίων καὶ βιβλιοθηκῶν τὸν πολιτισμόν τοῦ 15ου ἢ τοῦ 16ου αἰῶνος! Ὁ συγγραφεὺς τῶν οὐτιδανῶν γνώσεως τοῦ Ἡρόδοτου ἢ τοῦ Θουκυδίδου περὶ τοῦ χαλκοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραδεθῆ ὅτι ἡ ομηρικὴ ποίησις εἶχε τὸσον καλῶς κατατοπισθῆ εἰς τὸν πολιτισμόν ἐποχῆς, ἥτις εἶχε σῆμας πρὸ πολλοῦ. Ἡ ἂν ὁ Ὅμηρος ἔγγινωσκε τὸσον καλῶς τὸν χαλκοῦν πολιτισμόν,

Ο Ὅμηρος τραγοῦδα τὰ ἔπη με τὴ συνοδεία λύρας, οἱ γραφεῖς τὸ κατογράφουν. Ἀπὸ τὴν Ομηροῦ Ιλιάδα τοῦ Ν. Λουκανή (1526).

τότε πολλὰ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης ὠρεῖται νὰ ἐπίσταται τὸν Γεωμετρικὸν ἢ τοῦλάχιστον τὸν Ἄρχαϊκόν.²¹ Τοιαῦτα ὅμως φαινόμενα εἶναι ἀγνωστά ἐν τῇ ἀρχαίότητι, πρὸ τῆς ἐμφανισθεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς ἀρχαιολογίας ... Πού, λοιπόν, ἄλλαξοι παρουσιάζεται τοιαύτῃ ἐπιβίωσις, ὡστε ὁ γεωμετρικὸς ἢ ἀκόμη ἀρχαϊκὸς ὄμιλος²² νὰ ἀναπαράσῃ τὸν σὺν ζωρῶς πολιτισμῶν, ἤδη ἀπὸ αἰῶνων νεκρῶν;²³

Ἡ μὴ λογικὴ ἀπάντησι τοῦ ἐρωτήμα αὐτοῦ οὐτε ὁ ἴδιος ὁ Μαρβάνος τόλμησε νὰ δώσει. Τα ἐπιθεῖται δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς ἢ ἢ ὅποια ἀπεικονίζονται σ' αὐτά. Συντέθηκαν σὺν πέρασμα ἀπὸ τὸν 11ο εἰς τὸν 10ο π.Χ. αἰῶνα. Ἡ ἰσχύς ὅμως τῶν δογμάτων που κυριαρχοῦν στὸν χῶρον τῶν ἠμερικῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν αυθεντιῶν που τις στηρίζουν εἶναι τόσο μεγάλῃ, ὡστε ν' ἀποτελεῖ ἀντικίνησι τοῦ ἀεθελῆ καὶ τοῦ ἀνευθινητῆ το νὰ τα θέσει κανεὶς ὑπὸ ἀμφισβήτησι. Καθὼς ὁ νεότερος ἐπιστημονικὸς ἀκολουθοῦν πειθίγῃ το δρόμο που χάρραξαν οἱ μεγάλες μορφές του παρελθόντος, προσθέτουν σὲς θεωρίες τους νέες, πιο λεπτές διευκρινιστικὲς ἐρμηνείες, που κατορθώνουν νὰ ἀκυρώσουν ἢ σημαίσι τῶν στοιχείων ἐκείνων τα ὅποια δὲν συμφωνοῦν με τις καθαγιασμένες θεωρίες. Τα στοιχεῖα ὅμως που ἔχουν εἶναι ἀκυρωθῆσαι συσσωρευόμενα, καὶ κάποτε γίνονται τόσο πολλὰ, ὡστε ἢ ὅλη ἐπιχείρησι νὰ καταλήγει σὲ ἀσμφωρησι πλὴν σφραγῆ τῶν γεγονότων στο βωμὸ τῶν θεωριῶν. Τότε ἀκριβῶς ἐρχεται καὶ ἢ ὥρα μιὰς νέας ἀρχῆς. Μήπως αὐτῇ ἢ ὥρα για το ἠμερικὸ ζήτημα ἔχει ἤδη ἔλθει;

*Benoit de Sainte-Maure (ή More): Γάλλος συγγραφέας τοῦ 12ου αἰ.

Σημειώσεις

1. Στίχος 258.
2. "Ρωμαίους", στίχος 6852. Βλ. ἀκόμη στ. 12945: "Ρωμαίων γλῶττι".
3. Στ. 5198.
4. Στ. 6817.
5. Στ. 4638.
6. Στ. 9913.
7. Στ. 3141, 3250.
8. Στ. 3122.
9. Στ. 977.
10. Στ. 4789.
11. Στ. 6801.
12. Στ. 259.
13. Στ. 7633.
14. Στ. 11912-3. Βλ. στ. 12603-5.
15. Στ. 13820.
16. Στ. 7950.
17. Στ. 12961.
18. Στ. 10602.
19. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, κατὰ κανὸνα, ἀφοῦ ἐκ προοιμίου ἢ τελειῖ ἀνευθινησι τῶν ἐπιῶν τοποθετῆται στὸν 8ο π.Χ. αἰῶνα, ἀναζητήθησι το χροῖο αὐτῆς τῆς ἐποχῆς που περιεβρίσθησι στο ἐπι. Παρὰ τις διαδοχικὲς ὅμως ἀποπειρῆς, δὲν ἔχει, ὡς τώρα, ἐπισημασθῆσαι ἐπι περιγραφή ἐπιῶν καὶ ἐνδὲ ἀρχαιολογικὸν στοιχείο, που ἀδιομαρτήθησι νὰ μνησθῆται ἤδη τὸν 10ο π.Χ. αἰῶνα (βλ. Β. Πανταζῆ, *Ὀμηρικὴ Γεωγραφία καὶ Ὀμηρικὴ Ἐποχὴ*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1996: 211-234).
20. Βλ. π.χ., Schwadewalt, *Απὸ τὸν κόσμο καὶ τὸ ἐργο τοῦ Ὀμήρου* (Ἀθήνα 1994, ΜΕΤ), τ. Α': 120: "Εἶναι πάλαια διαπίστωσις ὅτι ὁ Ὀμήρος ἀρχαῖος" (κατὰ 122). Βλ. ἀκόμη, Matthew Dickie, "The Geography of Homer World", στὸ *Homer World-Fiction, Tradition, Reality*, τῶν Q. Anderson & M. Dickie, Bergen, 1995: 34, 36, 38, 41, καὶ ἰδίως 23 ("deliberate archaizing") καὶ 29 ("self-conscious reconstruction of a non-existing heroic past"). W. Kullmann (1993), "Festgehaltene Kenntnisse im Schiffsatlas und im Trojakatalog der Ilias", in (ed.), W. Kullmann - J. Althoff, "Vermittlung und Tradierung von Wissen in der griechischen Kultur", *Scripta Oralia* 61: 132, 137, 143, 144. W. Kullmann, "Ἡ ἠλιόδοξο τοῦ Ὀμήρου καὶ ἢ ἱστορικὴ παράδοξι", *Ὀμηρικὴ*, ἴδιον 49: 54-57. W. Kullmann, "Homers Zeit", in: Anderson & Dickie, ὁ.π., 1995: 58-Α. Giovannini, *Étude historique sur les origines du catalogue des vaisseaux*, Bézou 1969: 42. Β. Niese, *Der Homers Schiffskatalog als historische Quelle betrachtet*, Kiel 1873: 33. G. Thomson, *The Prehistoric Aegean*, Λονδίνο 1949: 416, 501 [...] consciously

- archaistic". M. I. Finley, "Homer and Mycenae: Property and Tenure", *Historia* 6, 1957: 147, στ. 1. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, t. I, κερ. 2, Στρασβούργο 1913: 113 Α. Heubeck, *Gnomon* 21 (1949) 201, 33 (1961) 117. P. v. d. Muhl, *Kritisches Hypomnema zur Ilias*, Βασιλεία, 1902: 53. G. S. Kirk, *The Songs of Homer*, Cambridge, 1962: 110. G. S. Kirk, *Museum Helveticum* 17 (1960): 189. G. S. Kirk, *Cambridge Ancient History*, t. II, XXXIX (b) 1965. G. S. Kirk, *The Iliad: A Commentary* I: 263. Irene J. Winter, στὸ *The Ages of Homer*, τῶν J. Carter & S. Morris, Austin 1995: 259. J. V. Lucas, *Homer and the Heroic Age*, Λονδίνο 1975: 60. Grielaard J. P., "Homer, History and Archaeology, Some Remarks on the Date of the Homeric World", στὸ *Homeric Questions*, Αμπτερν-ραμ 1995: 204-208, 273-276. Barbara Patzek, *Homer und Mikene*, *Mündliche Dichtung und Geschichtsbildung*, Μόναχο 1992: 186 (ἰσοδιδόντος ἀποφῆς ὁλῶν: "Der homerische Dichter exact zu antiquarisieren suchte") W. Gauer, "Überlegungen zum Mythos von Krieg um Troia und zum Heimat Homers", *Gymnasium* 103 (1996) 509-5. Lowenstam, "Talking Vases: The Relationship between the Homeric Poems and Archaic Representations of Epic Myth", *Transactions of American Philological Association* 127 (1997) 61.
21. Τα ἐργα αὐτὰ πρόφορα (Δεκεμβρίου 1996) κυκλοφοροῦν στο ἑλληνικὸ (ἐκδόσις Ἄγρα), σὲ μετάφρασι καὶ με ἐισαγωγή τοῦ Γιώργη Γιατρομανωλάκη.
 22. Βλ. πρόλογο στὸν ἄκτι (Γιατρομ., στ. 73-4: "καὶ ἐπὶ οἱ ἀνθρώποι ἐκόντο ταῖο ἐπὶ ἀρχαῖο κείμενο για τὸν *Τροικὸ Πάλομο*"), καὶ ἐισαγωγικὴ στὸ κείμενο τοῦ ἄκτι ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντοῦ Νεπίτου, (Γιατρομ., σ. 201: "Με τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ ἀγανιστῆς θὰ μπορούσαν νὰ γνωρίζουν πως συνέβησαν ὅπως τα πράγματα καὶ νὰ κρίνουν μόνοι τους ἢ ἐπὶ πὸ ἀληθῆ: ἐκείνο που μνημονεύει ὁ Φρόνος ἄκτι, που ἔρχεσθαι καὶ πάλαισι στο χροῖο που ἐπὶ χροῖο που ἐπὶ τὸν *Τροία* ἢ ἐπὶ τα πατήρων του Ὀμήρου, που γινώσθητε πολλὰ χρόνια ἀργότερο ἐπὶ αὐτὸς ὁ πάλομος;").
 23. Ὁ παραπομπῆς μιὰς γίνονται ταύτοχρονα στὸν παραγράφου τῶν λατινικῶν κειμένων καὶ σὲς στίχους τῆς ἐκδόσις Γιατρομανωλάκη.
 24. Βλ. π.χ.: ἄκτις 3.23, 5.17, ἄκτις 6, Γιατρομ., στ. 145, 184 καὶ 208, ἀντίστοιχα.
 25. ἄκτις 3.4 καὶ 4.2, ἄκτις 33, στ. 132, 150 καὶ 231, ἀντίστοιχα.
 26. 2.33, σ. 114.
 27. 4.14, στο λατινικὸ κείμενο.
 28. ἄκτις 2.8, 10, στ. 96-97.
 29. 4.4, σ. 151.
 30. 6.6, σ. 189.
 31. Στράβων 10.2.8.
 32. ἄκτις 6.4, σ. 188.
 33. Σ. Μαρβάνος, "Ὀμήρος, Μυθολογία καὶ Ἄνατολι", ΑΕ 1927-1928: στ. 185-203, σ. 187.
 34. Ὁ Θουκυδίδης ὁμολογῆσι τὴν ἀδυναμία του νὰ ἀποφασίσει με βεβαιότητα για τα πρὸ τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου γεγονότα, ἐπιτη πρώτη κλικὸς παράφορο το πρώτου κεφαλαίου τῆς ἱστορίας του, στο ὅποιο οἱ μεταγενέστεροι ἐβίωσαν το χαρακτηριστικὸ ὄνομα "Ἀρχαιολογία": "τὰ ἔργα πρὸ αἰῶν (τὸν Πελοποννησιακὸν) καὶ ἐπὶ ἐπὶ παλαιότερα ἀσφῆς μὴ εἰρητι δια χρόσι πλῆθος ἀδύναστον ἢν, ἐξ ἃς τεκμηρίων ὡς ἐπὶ μακροτάτου ἀποδοσις μὴ πιστοῖσι βεβαιώσθησι." Στὸ ἐκὸς περὶ αὐτὸν, παρὰ τὴν προσοχὴ ἐνοχολογῆσι τοῦ Θουκυδίδη, με το παρελθόν, ἢ ἀνοῖσι το σέματῃ ἀρχαιολογικὸν χαρακτηριστικὸ εἶναι σχεδὸν πλήρης.

Dictys, Dares, Benoit and the Dogma of the "Archaism" of the Epics

V. Pantazis

In the Homeric epics a past world is represented, a world that even before the time these poems had presumably been composed, that is the 8th century BC, according to the prevailing view. The political geography to which the epics refer had changed and been forgotten long before the historic era. How, then, can we explain the gap separating the time of the poet from the actual time he describes in his poems? The usual answer remains invariably the same: the poet was systematically archaizing. However, this answer generates two even more serious questions: a. How could a poet of the 8th century BC have possessed archaeological knowledge available only to expert archaeologists of our time? b. Is it possible that he was functioning with motives sensible only to the modern, analytical philologists? Numerous, strong and indicative are the anachronistic symptoms occurring in the 12th-century French epic *La guerre de Troade*, by Benoit de Sainte Maure. Medieval knights, Turks, even Chinese in the fringe of the narration, share the epoch of the Trojan War along with the Homeric heroes. This undoubtedly proves groundless the assertion that Homer – and even more Homers – was systematically and successfully archaizing. Thus, the phenomenon of the antiquated world, consistently pictured in the Homeric poems, can satisfactorily be explained, if we dare to accept that the time of their final composition was very close to the era they represent.